

в тому, що в результаті дії законності як принципу, законності як методу діяльності поліцейських виникає режим суспільного життя, який характеризується тим, що більшість членів суспільства, суб'єктів права дотримуються і виконують зміст норм права.

Список бібліографічних посилань

1. Клодин В. М. Правовые основы службы в советской милиции. М., 1983. 87 с.
2. Доценко О. С. Організація управління міліцією громадської безпеки в сучасних умовах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2003. 207 с.
3. Стародубцев А. А. Поняття та види юридичної відповідальності працівників органів внутрішніх справ. *Право і Безпека*. 2012. № 3. С. 276–280.
4. Соколов Н. Я. Правовая культура и законность. *Вестник Российской правовой академии*. 2008. № 2. С. 8–15.
5. Юнусов А. А. Законность как важнейший фактор обеспечения прав человека и гражданина. *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия «Право»*. 2005. № 8 (48). С. 47–55.
6. Рыбаков В. А. Законность: к вопросу о понятии. *Вестник Омского университета. Серия «Право»*. 2013. № 2 (35). С. 6–11.

Одержано 20.03.2019

УДК 343.352

Володимир Валерійович КАПУСТНИК,

кандидат юридичних наук, асистент,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0733-4233>;

Олександр Іванович КРИВЕНКО,

кандидат юридичних наук, асистент,
Харківський національний медичний університет;
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7115-4715>;

Ангела Юріївна СТАЩАК,

кандидат юридичних наук, асистент,
Харківський національний медичний університет;
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2854-4520>;

Вячеслав Костянтинович СОКОЛ,

кандидат медичних наук, доцент,
Харківський національний медичний університет;
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8892-1765>

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВОМІРНОСТІ ОТРИМАННЯ ПОДАРУНКІВ ЛІКАРЯМИ

Наразі майже неможливо собі уявити матеріали засобів масової інформації де б не обговорювались негативні фактори професійної діяльності медичних працівників, і саме через це у суспільстві існує розповсюджена думка, що «всі лікарі – хабарники». Питання про форму вираження подяки медичним працівникам обговорюється і не втрачає своєї актуальності вже не один рік, при чому думки висловлюються діаметрально протилежні. Тому при вивченні цієї проблеми, насамперед, слід розрізняти такі поняття, як «отримання неправомірної вигоди», що однозначно є злочином, і «отримання подарунка» або «подяка», що може бути або корупційним правопорушенням, або цілком легальною дією.

Приводів для подарунка медичним працівникам існує безліч: це стосується як загальноприйнятих, на кшталт дня народження або професійного свята «Дня медика», так і особистих, тобто подарунків в знак подяки. При цьому доречно звернути особливу увагу на те, що досить розповсюджені терміни «медичний працівник» та «лікуючий лікар» не є тотожними. Переважна більшість пацієнтів висловлюють подяку за лікування у вигляді подарунків чи «конвертів» з грошовими коштами саме лікарям. При цьому, щоб зробити подарунок лікарю саме у вигляді «конверту», пацієнту треба бути обережним, тому що, у деяких випадках, ці дії можуть призвести до адміністративної або кримінальної відповідальності медичного працівника. І саме в

цій площині, на нашу думку, доцільно також провести розмежування понять «медичний працівник» та «лікуючий лікар».

Як таке поняття «медичний працівник» в законодавстві України досі не має свого розгорнутого визначення, що є дивним зважаючи на широке вживання саме цього терміну, наприклад, у Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (ст. 3, 6, 33, 35, 37, 39, 40, 52, 75, 77, 78) та у Кримінальному кодексі України (ст. 131, 132, 139, 140) [1, 2].

У ст. 74 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» вказується, що медичною і фармацевтичною діяльністю можуть займатися особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам [1]. Більш розгорнуті визначення цього поняття надано науковцями в різноманітних інтерпретаціях. Зокрема, на думку Г. В. Чеботарьової для розуміння визначення медичного працівника треба відокремити три його обов'язкові ознаки, за яких ця особа повинна: 1) виконувати професійні обов'язки за відповідною медичною спеціальністю, безпосередньо, на професійній основі надавати медичну допомогу чи медичні послуги; 2) перебувати в трудових відносинах з закладом охорони здоров'я або займатися підприємницькою діяльністю та мати ліцензію; 3) може підтвердити свою медичну кваліфікацію [3]. Також у своїй монографії цей же автор вказує на те, що фахівці, які законно надають на професійному рівні лікувально-профілактичну допомогу поза закладами та установами охорони здоров'я, також враховуються законом як медичні працівники і відносяться до суб'єктів медичних злочинів [4].

Але найбільш розгорнутим визначенням медичного працівника ми вважаємо формулювання О. С. Щукіна, тому що він дає можливість розмежувати це поняття з двох сторін: з одного боку термін «медичний працівник» розглядається, як «особа, яка здійснює медичну діяльність на законних підставах», а з іншого боку, так би мовити, у більш вузькому значенні, це «фізична особа (громадянин України або іноземний громадянин), яка здобула вищу, середню медичну або фармацевтичну освіту та пройшла подальшу спеціальну підготовку або перепідготовку, відповідає єдиним кваліфікаційним вимогам, що підтверджується чинними документами (сертифікатом спеціаліста), прийняла на себе етичні зобов'язання знати і виконувати вимоги медичної деонтології та уклала трудовий договір з ліцензованою медичною установою на здійснення медичної діяльності». І саме в цьому вузькому розумінні автор відносить до медичних працівників лікарів, фармацевтів, провізорів і середній медичний персонал та відзначає, що особа наділяється статусом медичного працівника, якщо вона фактично виконує професійні обов'язки за відповідною медичною спеціальністю. Також, на підставі вивчення норм чинного законодавства, ці ж науковці, класифікували медичних працівників на персонал лікарів і середній медичний персонал [5].

На відміну ж від медичного працівника поняття «лікуючий лікар» має своє чітке і вичерпне визначення у Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»: «Лікуючий лікар – це лікар закладу охорони здоров'я або лікар, який провадить господарську діяльність з медичної практики як фізична особа – підприємець і який надає медичну допомогу пацієнту в період його обстеження та лікування» [1]. Станом на сьогодні ліцензія на провадження господарської діяльності з медичної практики або ліцензія для надання первинної медичної допомоги населенню надається тільки юридичним особам (тобто медичним закладам), і саме через це лікуючий лікар – це фізична особа з вищою медичною освітою, яка офіційно працевлаштована і працює в медичному закладі.

Таким чином, можна прийти до висновку, що медичний працівник – це фізична особа, яка має будь-яку медичну освіту і не повинна обов'язково працювати в медичному закладі, а лікуючий лікар, окрім вищої медичної освіти, обов'язково має індивідуальний трудовий договір з медичним закладом.

Звісно, що в сучасних умовах потрібні та неминучі зміни у взаємовідносинах «пацієнт-лікар», насамперед, в системі оплати праці медичних працівників, через необхідність забезпечити їм належні умови професійної діяльності та пристойну оплату праці. В деяких іноземних країнах цілком легально також існує практика «подяки» лікарю, але в цих випадках лікар сам повинен декларувати суму подяки. Тому вважаємо, як вже було зазначено вище, важливо знати, що є подякою, а що, згідно із законодавством, буде розцінюватись як неправомірна вигода. Регулює це питання насамперед Закон України «Про запобігання корупції» [6]. Також слід звернути увагу на те, що даний Закон передбачає адміністративну, дисциплінарну, цивільно-правову та навіть кримінальну відповідальність за корупційні дії та отримання неправомірної вигоди. Отже, згідно ст. 1 цього Закону, «неправомірна вигода – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи не грошового характеру,

які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав», а «корупція – це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [6].

Таким чином, якщо лікар не є головним лікарем, заступником головного лікаря, завідувачем відділення, тобто не займає керівну посаду та не є членом будь-яких комісій і гроші або винагороду (в будь-якій формі) отримує не за використання свого становища, посади в лікарні, а за здійснення професійної діяльності (наприклад за успішну операцію або потрібну консультацію, тобто пацієнт оцінює працю лікаря і добровільно дякує йому за лікування), це не є злочином.

У той же час, якщо лікар бере винагороду за видачу лікарняного листа, переведення в іншу палату, госпіталізацію без медичних підстав – це отримання неправомірної вигоди, за що передбачена кримінальна відповідальність за ст. 368 Кримінального кодексу України [2].

В законодавстві також існує ще таке поняття, як «подарунок», на отримання якого посадова особа все ж таки має право. Знов таки, згідно Закону України «Про запобігання корупції», подарунок – це «грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової» і він являє собою предмети, які не суперечать загальноприйнятим нормам гостинності та вручаються лікарю (який є посадовою особою) без мети схилити його до прийняття протиправних рішень, пов'язаних зі зловживанням службовими повноваженнями [6]. Тобто, коробка цукерок або пляшка вина, за Законом вважаються подарунком і за їх отримання та надання відповідальність не передбачена. Однак отримання подарунку не є караним тільки до моменту, поки його сума не перевищує один прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на день прийняття подарунка (станом на 2019 рік з 01.01.2019 р. до 30.06.2019 р. ця сума становить 1921,00 грн., з 01.07.2019 р. до 30.11.2019 р. – 2007,00 грн. і з 01.12.2019 р. до 31.12.2019 р. – 2102,00 грн.). Сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) впродовж року, не має перевищувати двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки [6]. Таким чином в 2019 році можна подарувати 3842,00 грн. в рік і не перейматися ймовірним притягненням до будь-якого виду юридичної відповідальності. Також слід зазначити, що передбачене цією частиною обмеження щодо вартості подарунків не поширюється на подарунки, які даруються близькими особами та одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.

Важливо враховувати і те, що закон про «Про запобігання корупції», зокрема, стосується медичних закладів тільки державної або комунальної форми власності, а медичні заклади приватної форми власності не потрапляють в сферу його дії. Таким чином, у медичних працівників існує ще одна можливість отримувати подяку або гонорари на законних підставах - для цього лікареві потрібно стати фізичною особою-підприємцем, тобто створити медичний заклад приватної форми власності, отримати ліцензію на медичну діяльність і надавати медичні послуги, тоді так звана «вдячність» пацієнтів буде завжди розцінюватися як оплата певних медичних послуг і, відповідно, не нестиме за собою загрози юридичної відповідальності.

Список бібліографічних посилань

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : закон України від 19.11.1992 № 2801-XII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 28.03.2019).
2. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 28.03.2019).
3. Чеботарьова Г. В. Кримінально-правова охорона правопорядку у сфері медичної діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 49 с.
4. Чеботарьова Г. В. Кримінально-правова охорона правопорядку у сфері медичної діяльності : монографія. Київ : Нац. акад. наук України, 2011. 690 с.
5. Щукін О. С. Правовий статус медичних працівників за трудовим законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Одеса, 2005. 20 с.
6. Про запобігання корупції : закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 28.03.2019).

Одержано 01.04.2019